

François Georgeon, Nicolas Vatin ve Gilles Veinstein (edt.), *Dictionnaire de l'Empire Ottoman*, Paris: Éditions Fayard, 2015, 1352 shf., ISBN: 9782213626819.

Dictionnaire de l'Empire Ottoman farklı ülkelerden 175 uzman yazarın kaleme aldığı 720 madde içeren ve 2015 yılında Fransız dilinde yayımlanmış bir Osmanlı İmparatorluğu sözlüğüdür. Titizlikle hazırlanmış bir yer, kavram ve şahıs indeksi ile 25 harita bulunduran eser, Elisabetta Borromeo'nun katkılarıyla François Georgeon, Nicolas Vatin ve Gilles Veinstein'in editörlüğünde vücuda gelmiştir. Çalışma, tespit edebildiğimiz kadarıyla Fransızca neşredilen ilk Osmanlı İmparatorluğu/tarihi sözlüğü olduğu için başlı başına önem taşımaktadır.¹

Kurumlar, siyasi olaylar, hükümdarlar, terimler, bölgeler gibi kategorilerde böylesi bir eserde beklenen temel maddeler, gerektiğinde antik döneme kadar uzanacak ya da günümüze varacak kadar geniş bir kronolojik aralıkta ve kimi zaman maddeler arasında bakış açısı farklarıyla başarıyla kaleme alınmıştır. Bazı maddeler dönem ya da konuya göre farklı kısımlardan oluşmakta, bazı durumlarda ise yan madde olarak nitelenebilecek maddeler yer almaktadır. Örneğin "Milliyetçilik (Balkan ve Anadolu eyaletleri)" maddesinde "Yaklaşım," "Yunan milliyetçiliği," "Bulgar milliyetçiliği," "Sırp milliyetçiliği," "Arnavut milliyetçiliği," "Makedonya sorunu," "Ermeni milliyetçiliği" ve "Türk milliyetçiliği," kısımları yer alırken "Arap milliyetçiliği" ayrı bir yan madde olarak kaleme alınmıştır. Kimi maddelerde dönem ya da konuya göre oluşturulmuş kısımları farklı uzmanların yazdığı görülmektedir. Misal vermek gerekirse "Araplar" maddesinin "XVI. Yüzyıl-1780" kısmı Benjamin Lellouch tarafından, "XVIII.-XX. Yüzyıllar" kısmı Henry Laurens tarafından yazılmıştır.

Sözlükte kültür alanına ayrılan maddeler başlı başına dikkat çekmektedir: "Edep," "alaturka/alafranga," "sakal," "kütüphaneler," "takı," "alkolsüz içecekler," "şarap ve diğer alkollü içecekler," "kahve ve kahvehaneler," "karikatür," "ayakkabı," "mezarlıklar," "başörtüsü/başın örtülmesi," "mutfak/yemek pişirme," "çocuk," "aile," "kadın," "bayramlar," "oyunlar," "Yahudi kültürü," "kabadayı," "güreş," "büyü," "hastalıklar," "marjinaler," "ölüm," "müzeler," "fakirler," "kehanette bulunma," "cinsellik," "spor," "halı," "lale" ve "kıyafet" bu kapsamda zikredilebilecek maddelerdendir. Ayrıca "feminizm," "Kızıl elma," "pozitivizm" gibi düşünce tarihe ait; "frankofonluk," "Arap edebiyatı," "İran edebiyatı," "edebi tercüme" gibi dil/edebiyat kategorisinde; "Karagöz," "fotoğraf," "heykel," "dans" gibi sanat sahasında; "Martin Luther," "Amerika," "Paris," "Toskana," "Japonya" gibi Osmanlı bağlamında Osmanlı dışı dünyaya dair girdilerin varlığının altı çizilmelidir.

¹ Rusya'nın İzmir'deki Konsolosu C. Mostras'ın 1863'te kaleme aldığı ve 1873'te yayımlanan *Osmanlı İmparatorluğu Coğrafyası Sözlüğü* (C. Mostras, *Dictionnaire géographique de l'Empire Ottoman*. Petersburg: Academie Imperiale des Science, 1873) Fransızca olmasına rağmen 19. yüzyıla ait olup spesifik bir kapsama sahip olduğu için bu değerlendirmede bulunmak mümkündür.

Habeş Eyaleti, Aden gibi imparatorluğun “çevre”sine fevkalade isabetli bir oranda yer verilen çalışmada “Merkez-Çevre,” “Merkezi İdare ve Taşra İdaresi” maddeleri ayrıca yer almaktadır. İmparatorluğun çoklu yapısını başarılı bir surette yansıtan, gayri-Türk ve gayri-Müslim unsurlarının özellikle toplumsal ve kültürel tarihlerine ayrılan içerik, çalışmaya ayrı bir zenginlik katmaktadır: “Alfabeler,” “diller” gibi maddeler bu bağlamda anılabilir. “Hayvanlar” maddesi haricinde “at,” “Ankara keçisi,” “köpek,” “avcı kuş yetiştiriciliği” maddeleri, hayvanların hem kültürel hem iktisadi yönünü başarılı bir şekilde irdeliyor. “Masonluk,” “Dönme,” “Siyonizm” ve “Sabetay Sevi” maddeleri sıkça tartışma konusu olan ve bilgi kirliliğinin çokça olduğu konularda tarihsel olguları net bir şekilde ortaya koyarak ciddi bir ihtiyacı gideriyor. “Arşivler,” “çöküş düşüncesi,” “tarihçiler ve vakanüvisler,” “Osmanlı İmparatorluğu Tarihyazımı” maddeleri ise akademik çalışma sahasının kendisiyle ilgili doyurucu maddeler olarak karşımıza çıkıyor.

Önsözde belirtildiği üzere sözlüğün neşir süreci –çalışmanın hacimli ve uluslararası oluşuyla uygun olarak- oldukça uzun olduğu için her maddenin sonunda yer alan seçili kaynakçalarda yakın tarihli, kıymetli bazı tetkik eserler maalesef yer almamaktadır. Cildin başında yazarlar listesi olması rağmen ne bu listede, ne de indekste hangi yazarın hangi madde ya da kısmı yazdığı belirtilmemiş durumdadır ki bu bir eksiklik olarak görülebilir. Sözlükle ilgili bir diğer eleştiri konusu da Ermeni Meselesi ile ilgili yalnızca ve yalnızca Osmanlı Ermenilerinin 1915’te “soykırım”a (“Ermeni Soykırımı” ayrı madde olarak ele alınmıştır) ve muhtelif zamanlarda “katliam”lara maruz kaldıkları şeklinde kabaca özetlenebilecek iddialara yer verilmiş olmasıdır. Hem doğrudan Ermenilerle ilgili maddelerde hem de Ermenilerin zikredildiği çok sayıdaki diğer maddede söz konusu olan bu tercihin, Fransızca Osmanlı/Türkiye çalışmaları dünyasına bir süredir hâkim olan teksesli tutumla son derece uyumlu, şaşırtıcı olmayan bir durum olduğu belirtilmelidir.

Osmanlı çalışmalarında literatürün ulaştığı aşamayı tarihyazımındaki çağdaş metot, yaklaşım ve kavramları da yansıtacak şekilde tek cildin izin verdiği ölçüde (fakat gerektiğinde ansiklopedik olabilecek maddelere yer vererek) ortaya koyan sentez çalışmanın, başta İngilizce ve Türkçe olmak üzere dünya dillerine tercümesinin hem ilgili genel okuyucuya hem de bu alan çalışan uzmanlara faydalı olacağı ifade edilebilir.

Yasin Özdemir*

* Arş. Gör., *İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü*, 35620, Balatçık, Çiğli - İzmir / Türkiye, yasin.ozdemir@ikc.edu.tr